

**Наступність та неперервність у курсі
«Природознавство»**

На сучасному етапі розвитку людської цивілізації особливо гостро постають питання зайнятості населення у суспільному виробництві матеріальних благ та культурних цінностей. Відповідно до цього працівники різних галузей повинні бути носіями глибоких теоретичних знань і мати професійні компетенції. Безперечно, жодний навчальний заклад не зможе забезпечити своїх випускників знаннями на все життя і на всі випадки професійної діяльності. Звідси цілком очевидною постає проблема необхідності самостійного одержання знань, яка переростає в ідею неперервності та наступності в освіті.

Особливо актуальною ця ідея стає в умовах «Четвертої промислової революції», або, іншими словами, – «Індустрії 4», коли на зміну низько- та середньокваліфікованій праці придуть окремі автоматичні системи комплексних роботизованих структур. «Четверта промислова революція докорінно змінить ланцюжок створення додаткової вартості і спричинить зникнення цілих галузей» [2, с. 12]. Це зумовить необхідність переорієнтації професійної діяльності багатьох працівників, що дуже часто буде супроводжуватися самоосвітою, тобто освіта стає неперервною.

Елементи ідеї неперервності освіти зустрічаються в Арістотеля, Сократа, Платона, Конфуція, Сенеки, джерелом якої є релігійно-філософські уявлення і вчення про постійне духовне вдосконалення людини. Попередником сучасних поглядів на неперервну освіту вважається Я. А. Коменський, який зазначав, що кожний вік підходить для навчання і в людини в житті взагалі немає іншої мети, крім навчання.

Неперервна освіта розвивалася, з одного боку, як педагогічна концепція, а з іншого – як феномен практики. З промисловою революцією XIX ст. пов'язаний розвиток освіти для дорослих як наслідок динамічних змін у науці, техніці, соціально-економічних відносинах.

Вперше у новітній історії концепція «неперервної освіти» була представлена на форумі ЮНЕСКО (1965) видатним теоретиком П. Ленграндом. У запропонованому ним трактуванні неперервної освіти втілена гуманістична ідея: у її центрі стоять всі освітні начала людини, якій слід створити умови для повного розвитку її здібностей протягом усього життя. Поштовхом для створення теорії неперервної освіти стала глобальна концепція «єдності світу», згідно з якою всі структурні частини людської цивілізації взаємопов'язані та взаємозумовлені. При цьому людина є головною цінністю і точкою переломлення всіх процесів, що відбуваються у світі.

Мета неперервної освіти полягає у становленні й розвитку особистості як у періоди її фізичного та соціально-психологічного дозрівання, розквіту й стабілізації життєвих сил і здібностей, так і в періоди старіння організму, коли на перший план висувається завдання компенсації сил і можливостей, що втрачаються [4].

Реалізації ідеї неперервної освіти сприяє наступність у навчанні. «Наступність в навчанні – послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу. Здійснюється при переходів від одного уроку до наступного (тобто в системі уроків), від одного року навчання до наступного. Досягнення наступності в шкільній практиці забезпечується методично і психологічно обґрунтованою побудовою програм, підручників, дотриманням послідовності руху від простого до складнішого в навчанні та організації самостійної роботи учнів і взагалі всією системою методичних засобів» [1, с. 227].

Наступність є однією з обов'язкових умов здійснення неперервності здобуття освіти, яка певною мірою має забезпечити єдність, взаємозв'язок і узгодженість мети, змісту, методів, форм навчання та виховання з урахуванням вікових особливостей дітей на суміжних щаблях освіти.

Реалізація принципу безперервності освіти має починатися з забезпечення наступності між першими її сходинками – дошкільною і початковою ланками.

Забезпечення наступності та взаємодії між дошкільною та початковою освітою утворює простір для реалізації в педагогічному процесі дошкільного навчального закладу і початкової школи єдиної, динамічної та перспективної системи, спрямованої на розвиток, виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів.

Часто наступність у навчанні забезпечується матеріалом навчальних програм. Як відомо, існують три способи побудови навчальних програм – лінійний, концентричний і спіралеподібний.

Суть лінійного способу побудови навчальних програм полягає в тому, що окремі частини навчального матеріалу утворюють неперервну послідовність тісно пов'язаних між собою ланок. Нове будується на основі вже відомого і в тісному зв'язку з ним. Перевагою лінійного способу побудови навчальних програм є його економність у часі, який дозволяє позбутися дублювання матеріалу. А недоліком є те, що учні, особливо молодших класів, не в змозі зрозуміти суть явищ, що вивчаються, у зв'язку з їх складною природою.

Концентричне розташування матеріалу в програмі передбачає не просте повторення, а вивчення тих самих питань на розширеній основі з більш глибоким проникненням в суть явищ і процесів, які розглядаються. І хоча концентризм сповільнює темп шкільного навчання, потребує більших витрат часу на вивчення матеріалу та іноді породжує в учнів ілюзії знання тих питань, з якими вони повторно зустрічаються, без нього в школі не обійтись. Це особливо проявляється в процесі навчання природознавству, яке вивчається в початковій школі і виконує пропедевтичну функцію, готуючи учнів початкових класів до системного вивчення дисциплін природничого циклу у середніх та старших класах.

Негативних ознак лінійного та концентричного способу побудови навчальних програм значною мірою вдається уникнути при складанні навчальних програм з використанням спіралеподібного розташування в них навчального матеріалу, коли вдається поєднати послідовність і циклічність його вивчення. Характерною особливістю цього способу є те, що учні, не

випускаючи з поля зору основної проблеми, поступово розширюють і поглиблюють коло пов'язаних з нею проблем. На відміну від концентричної структури, при якій до початкової проблеми повертаються інколи навіть через декілька років, в спіральній структурі відсутні подібні перерви. Крім того, на відміну від лінійної структури навчання, спіралеподібна структура не обмежується одноразовим представленням окремих тем.

Аналіз програм навчальної галузі «Природознавство» у початковій школі свідчить, що вони побудовані спіралеподібним способом. Особливо добре проявляється цей спосіб при порівнянні навчальних програм у різних класах [3, с. 178–189].

Так, у першому класі у «Розділі II. Нежива природа» вивчається тема «Сонце та його значення для життя на Землі». У другому класі у «Розділі I. Вплив Сонця на природу і погоду на Землі» вивчається вплив Сонця на природу і погоду Землі, але вже у значно більшому об'ємі і на вищому рівні. У третьому класі «Розділ IV. Сонце джерело енергії на Землі» присвячений вивченню впливу енергії Сонця на природу Землі. У четвертому класі «Розділ I. Всесвіт і Сонячна система» знову присвячений вивченню впливу Сонця на Землю.

Аналіз програм показує, що в усіх класах початкової школи вивчається Сонце як центральне тіло Сонячної системи та його вплив на формування багатьох процесів у географічній оболонці Землі.

У першому класі «Розділ IV. Рідний край» та у четвертому класі у «Розділі IV. Природа України» розглядаються питання охорони водойм, рослин і тварин, корисних копалин.

Поняття про карту та розміщення на ній України вивчається у першому класі у «Розділі V. Моя країна Україна » та у «Розділі II. План і карта» четвертого класу.

Властивості речовин вивчаються у першому класі у «Розділі I. Вода» та у «Розділі V. Тіла і речовини» четвертого класу.

Розміщення проаналізованого навчального матеріалу свідчить, що у створенні програми використовується спіралеподібний принцип, що забезпечує якісніше засвоєння знань учнями у наступних класах і забезпечує наступність у засвоєнні знань учнями початкових класів.

Окремі розділи навчальної програми навчальної галузі «Природознавство» побудовані за лінійним принципом, коли окремі розділи вивчаються лише один раз за чотири роки. До таких розділів відносяться «Розділ III. Гірські породи. Ґрунти» і «Розділ VI. Людина та її організм» третього класу, «Розділ III. Природа материків і океанів» четвертого класу. Але цей навчальний матеріал буде вивчатися учнями у середніх та старших класах, забезпечуючи наступність у засвоєнні знань.

Таким чином, матеріал навчальної галузі «Природознавство» має широкі можливості для забезпечення у початковій школі принципу наступності, що сприяє глибокому та міцному засвоєнню знань учнями та підготовці їх до вивчення дисциплін природничо-біологічного спрямування.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1977. – 375 с.
2. Кремень В. Прекаріат: крик «червоного півня» / Василь Кремень, Василь Ткаченко // Дзеркало тижня. – 2016. – № 13 (259). – С. 1, 12.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи (зі змінами). – Тернопіль : Мандрівець, 2015. – С. 177–189.
4. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. Режим доступу : http://pidruchniki.com/1529052755044/pedagogika/neperervna_osvita_svitova_tendentsiya (дата звернення 19.04.2016) – Назва з екрана.